

Priča o Pompejima

Nubes, incertum procul intuentibus, ex quo monte (Vesuvium fuisse postea cognitum est), oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor quam pinus expresserit. (VI, 16)¹ Praecesserat per multos dies tremor terrae minus formidolosus, quia Campaniae solitus. Illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri omnia, sed verti crederentur. (VI, 20)²

Tako Plinije Mlađi opisuje početak kraja Pompeja. I odmah zatim nastavlja:

Iam hora diei prima, et adhuc dubius et quasi languidus dies. Iam quassatis circumiacentibus tectis quamquam in aperto loco, angusto tamen, magnus et certus ruinae metus. (VI, 20)³

No, krenimo iz početka. Upoznajmo Pompeje, njihovu povijest, svakodnevni život u njima, njihove građevine. Pompeji (lat. *Pompei, -orum, m.*) bili su antički grad u Kampaniji, pokrajini u Italiji, smještenoj južno od Lacija. Danas bismo mogli reći da se oni nalaze malo južnije od Napulja, u Napuljskom zaljevu, ispod vulkana Vezuva koji je krivac za njihovu propast 79. g. n.e. U početku su Pompeji bili trgovački grad s riječnom lukom, ali kasnije su bogati rimljani, privučeni blagom klimom i prirodnim bogatstvima, u njima gradili svoje raskošne vile (*villae suburbanae*).

O povijesti Pompeja imamo vrlo malo činjenica, pa o nekim podacima možemo samo nagađati. (Arheološka iskapanja u njima započela su tek u 18. stoljeću /1748/, a sistematičnije se počelo iskapati u 19. stoljeću /1861/). Ne zna se točno kad su Pompeji osnovani, ali vjerojatno su postojali već u 7. st. pr.n.e. U tom razdoblju su ih naseljavali Oski — italsko pleme. Oni su govorili oskijskim jezikom. Oskijski jezik jedan je od jezika indoevropske jezične porodice, italske potporodice i oskijsko-umbrijske grane. Danas izumro, taj se jezik govorio na području istočno i južno od Rima (u pokrajinama Picenu, Samniju, Kampaniji, Lukaniji, Kalabriji i Bruciju). Kao dokaz da se oskijski jezik govorio u Pompejima služe nam natpisi koji su nađeni baš u njima. Ti natpisi datiraju od 3. st.pr.n.e. do 1. st.n.e., što dokazuje da se oskijski jezik zadržao na tom području duže vrijeme. U 6. st. pr.n.e. Pompeji se razvijaju pod utjecajem Etruščana i Grka, o čemu nam svjedoče ostaci dorskog hrama koji je bio smješten na Forumu triangulare, a do nas je došao u vrlo lošem stanju jer je u rimskom periodu propao. Nemamo precizne podatke, ali zaključujemo da su Pompeji oko 425. g. pr.n.e. došli pod vlast Samničana. Oko 80. g.pr.n.e. Pompeje je zauzeo rimski diktator Sula, te su oni postali rimska kolonija. Pompeji su tada bili naseljeni veteranima, a nazivaju se *Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum*. Zaštinica grada bila je, kao što možemo zaključiti po samom imenu, božica ljubavi Venera. Život u Pompejama odvijao se vrlo mirno bez ikakvih izuzetnih političkih ili ekonomskih promjena. U 1. st.n.e., 62. g. Pompeji su dijelom bili razrušeni potresom, no odmah su bili i obnovljeni. No već 79. g.n.e. Pompeji, zajedno s Herkulanom i Stabijama bivaju zatrpani lavom u katastrofalnoj nesreći izazvanoj erupcijom vulkana Vezuva. U to je doba rimski car bio Tit (79—81 g.n.e.), dobar vladar iz dinastije Flavijevaca.

- 1 Oni koji su promatrali izdaleka nisu bili sigurni iz kojeg se brda izdizao oblak (kasnije se saznalo da je to bio Vezuv), a njegov bi oblik najbolje izrazilo drvo pinije.
- 2 Prethodio je prije mnogo dana potres, manje stravičan, jer je u Kampaniji uobičajen. One je noći doista tako ojačao da se vjerovalo da se sve ne samo pomiče, nego izokreće.
- 3 Već je bilo prvo doba dana i dan je bio još sumnjiv i gotovo spor. I već je narastao velik i opravdan strah od rušenja, budući da su se tresle okolne kuće, premda smo bili na otvorenom, ali ipak uskom prostoru.

Pompeji su bili do potresa ni po čemu poznat grad s uobičajeno aktivnim životom unutar zidina i kula. Prema arheološkim ostacima vidi se da su Pompeji bili i bogat grad (vjerojatno zbog razvijenog obrta i trgovine) sa mnogo kuća ukrašenih freskama, mozaicima i ostalim ukrasima. Pompejanske zidine imale su osam gradskih vrata od kojih su vodile ceste do susjednih mjesta. Ulice su unutar zidova veoma simetrične i tvore svojim rasporedom svojevrsne gradske četvrti, a možemo govoriti i o dvije glavne ulice u esmjeru istok—zapad — stručni naziv za takvu ulicu je *decumanus*, i o jednoj glavnoj ulici koja u smjeru sjever—jug presijeca grad, a naziva se *cardo*. Te su ulice pod pravim kutom i vode od jednih do drugih vrata. Ulice u Pompejima popločane su velikim kamenim blokovima s pločnikom izraženo odvojenim od kolnika. Kao i većina drugih gradova i Pompeji su imali amfiteatar, vježbalište (palestru), Veliko i Malo kazalište, te neizostavne terme. Većina je hramova posvećena bogovima (Veneri, Apolonu, Jupiteru), ali jedan je posvećen i caru Vespazijanu (69—79. g.n.e.). U gradu su sačuvane brojne radionice i trgovine (*officinae et tabernae*) koje nam svjedoče o obrtničkim i trgovačkim zanimanjima kojima su se građani bavili. Obiteljski život građana vjerno nam prikazuju ostaci mnogih kuća iskopanih u Pompejima. Takav tip kuća se danas naziva *domus Pompeiana*, ili samo *domus*. *Domus* vuče porijeklo iz etrurske, odnosno staroitalske kuće i ima temeljno značenje za rimsku civilizaciju bez obzira na kasnije pronađene tipove kuća u Herkulanu, Ostiji i Rimu. Osnovna karakteristika *domusa* jest u tome da je zatvoren visokim zidovima prema vanjskom svijetu. Glavni je prostor takve kuće *atrium*. On je smješten u sredini kuće i posjeduje bazen (*impluvium*) pod vedrim nebom da bi u njega padala kiša. Krov atrija je ili nagnut prema unutrašnjosti i tada se voda slijeva u bazen, ili je nagnut prema vanjskoj strani, a tada se voda slijeva u oluke koji vode na cestu. Krov su mogli držati i stupovi, ali tada je atrij postajao *peristil*. Atrij je morao biti dovoljno svijetao da se za osvjjetljenje kuće ne bi morali otvarati prozori na ulicu. Oko atrija bile su simetrično raspoređene ostale prostorije. Do atrija se dolazilo kroz vrata (*ostium*) i kratak hodnik (*fauces*). U blizini atrija nalazio se *tablinum* koji su smatrali prostorijom u kojoj se odvija obiteljski život. Na to su se nastavljale ostale prostorije. Takva je bila većina kuća u Pompejima. Neke su kuće u svojem stražnjem dijelu proširene na grčki način — *peristilom*.

Jedna od najpoznatijih kuća u Pompejima je Faunova kuća u kojoj je na staru kuću s atrijem nadovezan i *peristil*. Naime, ta se kuća sastoji od niza većih ili manjih atrija koji su povezani ostalim prostorijama. Najveći je *atrium tetrastylum* koji su rimski arhitekti nazvali korintskim atrijem, a njegovu krovnu konstrukciju drže četiri velika stupa (otuda potječe i naziv). U Faunovoj kući također je sačuvan prekrasan mozaik s detaljima iz rata s Aleksandrom. Ostale poznate kuće su: kuća Vetijevaca, Salustijeva kuća, kuća srebrnog pira, kuća tragičnog pjesnika i kuća kirurga.

I izvan zidina Pompeja, koje su približno ovalnog oblika, građene su vile, odnosno vikendice bogatih Rimljana, a zapadni je gradski zid uklonjen još u antičko doba da bi se mogle graditi stambene zgrade. *Villae suburbanae* — kuće za odmor Rimljana — bile su naročito lijepo i bogato uređene. Jedna od najpoznatijih vila je tzv. Vila Misterija. Ona se nalazila izvan Pompeja, u blizini Herkulanskih vrata. Poznata je po lijepim i izvrsno sačuvanim freskama koje prikazuju mistični religiozni obred. Na osnovi tih fresaka možemo zaključiti da je rimsko slikarstvo umnogome ovisilo o helenističkom slikarstvu (osobito u sadržajnom pogledu). Freske su naslikane u četiri različita stila. Najveći broj pompejskih fresaka je nastao između 62. g. i 79. g.n.e., dakle u kratkom vremenskom periodu, što dokazuje da su se sva četiri stila koristila paralelno.

Vrlo je teško vjerno opisati Pompeje. Ni slika ih ne može dovoljno dobro dočarati. Naime, čim uđete u Pompeje, osjetite duh antike, izgubite pojam o sadašnjem vremenu, ostavljate za sobom sve televizore, strojeve za pranje rublja i kompjutore, te ostale

stvari bez kojih vam se čini da ne možete. Gledajući okamenjena tijela, zateknuta većinom u snu, ili pri buđenju, šecući pompejanskim ulicama i zavirujući u njihova svetišta, spavaonice i radionice, čini vam se kao da ste udahnuli vremensku razliku i kao da ste i vi sami trgovac, zanatlija, bogati Rimljanin na odmoru ili glumac s maskom na licu. I pitate se niste li možda previše nametljivi i indiskretni, ali ipak idete dalje gonjeni znatiželjom. Ta jednom vam se u životu pruža prilika da vidite grad koji »živi«, razoren prije 1911. godina, a nastao prije otprilike 27 stoljeća. I kad dođete kući sa puno fotografija i šačicom pepela koju ste uzeli iz Pompeja, tek ćete onda moći uistinu reći da ste osjetili Pompeje. A do tada, čitajte i maštajte.